

Лауреати «Смолоскипа»

Дмитро Скочко
ДО СЛОВА

Роман

Київ
«Смолоскип»
2023

УДК 821.161.2'06-311.2

С44

Ця книга в легкій формі познайомить вас з митцями українського відродження, яким (не)пощастило оселитися в будинку «Слово» в часи розквіту та знищення української культури. Майк Йогансен, Михайль Семенко, Лесь Курбас і Валентина Чистякова, Микола Куліш, Григорій Епік, Леонід Чернов-Малошийченко, Сергій Пилипенко тим чи іншим способом опиняються у нашому часі. Колишні мешканці «Слова» докорінно змінюють життя персонажів, котрі опинилися в тих квартирах сьогодні. Відбувається взаємодія поглядів, стилів життя, цінностей сучасності та минувшини, поєднаних одним спільним «Словом».

У книзі знайомство з учасниками українського ренесансу відбувається не через призму трагедії, а через перспективу погляду на їхню творчість і внесок у розвиток культури сьогодення.

Тож вмоцуйтеся зручніше та дозвольте головним героям книги увірватися і у ваше життя. Їм є що розказати.

ISBN 978-966-1676-31-1 (Серія)
ISBN 978-617-7622-40-5 (ТОВ «Смолоскип»)

© Дмитро Скочко, 2023
© «Смолоскип», 2023

ГРА У СЛОВО

У цій книжці багато героїв та героїнь. Та один із найважливіших поміж них — будинок «Слово». Це будівля, зведена в Харкові 1929 року спеціально для українських письменників тодішньої столиці. В умовах тоталітарного радянського режиму письменникам, з одного боку, давали «пряника» у вигляді добрих житлових умов, а з другого — за ними, зібраними під одним дахом, стало набагато простіше наглядати. Ну, і карати, звісно, куди ж без цього?

Хвильовий, Семенко, Курбас, Поліщук, Куліш, Тичина, Підмогильний і десятки, десятки інших імен зробили «Слово» абсолютно культовим будинком. Спочатку їм було весело та цікаво в цій споруді, там утворилося живе, насичене середовище. А пізніше, в тридцятих і далі — комусь випало бути заарештованими в «Слові», хтось там застрелився, інші пережили, перетремтіли там дні, тижні, місяці й роки сповнені жаху та очікування гризоту в двері.

Я — харків'янин, але побачив будинок «Слово» та звернув на нього увагу аж у студентські роки, і то ближче до кінця навчання. Це при тому, що в моїй родині культивувався інтерес до історії, культури, краєзнавства і подібних матерій. Добряче погромлене в 1930-х, «Слово» пережило потім ще й катастрофу Другої світової війни, там лишилося зовсім небагато письменників чи їхніх родичів, а пам'ять про славні перші дні будинку затиралась і зверху і знизу: надто багато поміж його мешканців було страчених і заборонених, розводитися про котрих було страшно. Так культовий дім призабули (хоча й таємницею він не став).

У 1990-ті, а особливо в 2000-ні, 2010-ті, просто на моїх очах «Слово» активно поверталось в, так би мовити, інформаційний простір. Екскурсії, мистецькі акції, публікування досліджень. Згадую перші прогулянки, перші інтервенції в під'їзди. Ми роздивлялися, чи збереглися, скажімо, автентичні поруччя на сходах, уявляли собі всіляке (іноді й щось подібне до того, уявив Дмитро Скочко), пили неподалік вино. Сергій Жадан десь тоді написав «про це» вірш «Кінець української силабо-тоніки» (хоча персонально для нього силабо-тоніка лише розгорталась)... А в 2020-х роках там навіть відкрилася літературна резиденція від ЛітМузею.

У певному символічному сенсі все це відбувалося приблизно так, як і в книжці, що ви її тримаєте в руках. Через подив. Через нерозуміння сусідів. Через пошуки ідей, що тепер робити з цією наново набутою чи недо-забутою спадщиною. Так, це було до біса схоже на те, як у «До Слова» герой у своїй квартирі (квартирі в «Слові», але ж він про це не знає!) раптом знаходить у шафі живого Майка Йогаснена. Непогана ситуація, правда? Герої та героїні Дмитра Скочка в цій ситуації розібралися. Ризикну сказати, що наша культура в цілому з нею теж більш-менш дала раду: критичні обсяги культурного пласту 1920-1930-х років повернено в «обіг», їх популяризують і досліджують.

Символічно, що пишу я цю передмову в дні, коли триває російсько-українська війна. Під час цієї війни, в процесі спроби штурму Харкова, росіяни, поруйнувавши незліченну кількість будівель нашого міста, пошкодили й «Слово». Руйнування — тьху-тьху-тьху — не найбільші, але все ж влучання знакове. Війна ще три-

ває, і ніхто не дасть гарантії, що завтра чи через тиждень яка-небудь ворожа ракета не опиниться знову на вулиці Культури. Але сьогодні в нас є інша певність. І нинішня книжка одним із доказів: жодною силою зброї, жодними нелюдськими обстрілами не викреслити ані «Слова», ані цілої епохи двадцятих-тридцятих років двадцятого століття з нашої культури.

А поза тим, «До Слова» - це ще й жваві пригодницькі історії в харківських реаліях, із «харківським вайбом». Вони приведуть вас і на літературні следи, і на книжковий ринок, і на кордон, і на таємну репетицію в театр, познайомлять із дуже різними харків'янами й харків'янками та гостями міста. Гості ж із двадцятих-тридцятих років минулого століття, які в книжці постійно втручаються чи й «вивалюються» в сьогоденну реальність, тут не лише втілюють важкі й важливі питання ідентичності-пам'яті-повернення. Вони також створюють весело-абсурдний настрій і простір гри. Тієї гри, без якої не буває культури. Без якої жодне «Слово» не спрацює, а залишатиметься просто сірим будинком на розі двох вулиць із іншими сірими будинками, неподалік станції метро «Наукова». Без якої поліціантка не познайомиться зі студентом, котрий шукає раритетну книжку химерного Чернова-Малошийченка.

Олег Коцарев

КВ. 12

Під ранок у двері шафи постукали зсередини. Саме у двері шафи і саме зсередини. Я це чітко почув, бо всю ніч, знервований, пролежав без сну. Сірий світанок заповзав до кімнати, грався світлотінню, рухав силуети. Стукіт повторився, і я натягнув ковдру по самі очі, наче дитина, яка почула шурхіт під ліжком. Тільки от батьків із сусідньої кімнати не покличеш — у цій квартирі я живу сам. Одразу в пам'яті спливли історії про цей будинок, — номер дев'ять по вулиці Культури, — та про трагічні долі його мешканців. У той момент стало дуже просто увірувати в містику, в неприкаяні душі, які досі не знайшли спокою. Але за вікном швидко розвиднювалося. Світло стирало бентежні думки про привидів.

Третій стукіт я зустрів перед шафою, з ножем у руці.

— Хто там? — запитав, прислухаючись до звуків зсередини.

Яка дурня. Розмовляти з шафою у порожній кімнаті. «Клініка», — подумав я.

З шафи відповіли:

— Майк. Майк Йогансен.

Не це, щоправда, хотілося почути, хоча сам не знаю, яка відповідь у тому випадку була б доречною. Я тремтів, стоячи босоніж на паркеті, перепрошую, в самих трусах. Тремтів не від холоду.

— Як ви туди потрапили?

— Випустіть, я все поясню. Вам нічого боятися.

Нічого боятися, сказав він. А що ще може сказати людина, зачинена в шафі з масивного дерева? Проте

я розумів, що відчинити шафу все одно доведеться, бо її в'язень очевидно не хотів зникати звідки з'явився.

— Попереджаю, у мене ніж, — сказав я, тримаючи в правій руці холодну зброю, а лівою відчиняючи дверцята. Скрипнули старі петлі, і на підлогу випав чоловік у запилюженому костюмі-трійці. Я відстрибнув від нього наче магніт, до якого підвели інший із таким самим зарядом.

Прибулець, із вигляду трохи за тридцять, пом'ятий, та вочевидь не скорений, миттю підхопився. Дбайливо пригладив розпатлане чорне волосся, поплескав себе по піджаку, здійнявши навколо куряву, вийняв із кишені сигарету. Він був значно вищий за мене. Хоча це не показник феноменального зросту, швидше, показник мого метра шістдесят вісім. Я дивився на нього знизу вгору, а він заходився роздивлятися кімнату. Чим далі, то більший подив відбивався на лиці, тим дужче округлювалися темні очі.

— Це ж треба, — повторював він, обходячи квартиру з виглядом провінційного туриста в музеї сучасного мистецтва.

— Вибачте, — я плівся за ним із ножем. — Послухайте...

Запитання вистрибували наввипередки, не даючи мені зв'язно вимовити жодного. Я тільки й повторював «вибачте» та «послухайте», а чоловік, наче так і треба, тинявся квартирою (моєю!), безцеремонно зазираючи в усі шпарини.

Зупинившись біля шафи, з якої й випав, він рвучко повернувся і простягнув мені міцну руку.

— Майк. Письменник.

Із несподіванки я перехопив ножа в іншу руку, щоб потиснути долоню незнайомця.

— Який тепер рік? — запитав він.

— Шо?

Мало що з'явився з моєї шафи, — ще й розпитує, замість того, щоб пояснювати та відповідати.

— Хлопче, це твоя квартира?

— Моя... наймаю. Є договір оренди.

— Це Будинок «Слово» по Барачному провулку? — гість підскочив до вікна, і намагаючись щось у ньому розгледіти, задумливо процідив, — повинен бути він. Я його вибирав. Помилки не може бути.

Він повернувся до мене, перекотив у губах сигарету та... підкурив її. Просто в моїй кімнаті!

— У 1928 році його ще не добудували.

Він всівся у крісло і видихнув ядучий дим. Запах нагадав мого діда, який курив самосад. Дитинство і дід завжди викликали теплі, затишні спогади. Спогади про вигадані історії та казки. Чоловік, смакуючи кожну затяжку, продовжив:

— Мені не терпілося подивитися на дім, куди з тісних завошивлених комуналок переїде пролетарський митець. Де ми, врешті, оселимося всі під одним дахом, ходитимемо одне до одного в гості, вільно обговорюючи авангардні ідеї. Тут вестимуться літературні дискусії. Хлопче, в цьому будинку зародиться... зародилося нове українське мистецтво в усіх його проявах.

— Правда? Щось я...

На телефоні загравав будильник, вирвавши мене з туману сигаретного диму й дивних слів. Потім, все потім, можливо, ввечері. А зараз фантастична поява незнайомця і він сам не повинні займати моїх думок перед важливою, якщо не сказати, головною зустріччю. Ніщо не має